

ПАРТИСИПАТИВНА ТА ДЕЛІБЕРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ: ПОТРЕБИ СЬОГОДЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Загороднюк Дмитро Андрійович

*здобувач СО «Доктор філософії» кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Традиційно, вивчаючи теорію держави та права або основи конституційного права, кожний юрист-початківець засвоює, що демократія буває безпосередня (пряма) та представницька. Але разом із розвитком технологій, із становленням громадянського суспільства, а також на тлі нових викликів (пандемія, повномасштабне вторгнення) все частіше виникають сумніви у достатності такого поділу вираження народного суверенітету (участі в управлінні державними справами). Так, з одного боку, в Україні наразі неможливими є вибори та референдуми, тобто інститути безпосередньої демократії не працюють, а стосовно представницьких органів, які вчасно не зазнали ротації (оновлення), дедалі частіше лунатимуть сумніви щодо їх легітимності. Враховуючи все це, зростає актуальність нових підходів і переосмислення форм реалізації народного суверенітету, зокрема за рахунок партисипативної та деліберативної демократії (про легітимаційний потенціал останньої часто можна чути з наукових трибун¹).

Ідея розширення участі громадян в управлінні різними сферами суспільного життя визріла ще наприкінці 1960-х рр. і знайшла активний відгук у працях низки дослідників. К. Пейтмен, Б. Барбер, Дж. Циммерман та ін. Українські дослідники у тематичних роботах приділяли недостатньо уваги демократії участі (і частіше за все у дослідженнях, присвячених місцевому самоврядуванню), проте останнім часом помітно актуалізацію даного питання, свідченням чого є доробки таких вчених, як Т. Андрійчук, Я. Богів, І. Жаровська, Н. Заяць, Д. Кірюхін, В. Медведська, Л. Нікітенко, Н. Ротар та ін.

Вираження народного суверенітету через волевиявлення не всього народу, а в деяких випадках лише його частини чи окремих громадян, на думку Я. Богів, також можливе і не суперечить ідеї безпосередньої демократії. І навіть більше, стверджує авторка, розширення у такий спосіб переліку форм прямого народовладдя та їх детальне дослідження – це

---

¹ Батракіна, Є. Є. (2018) *Легітимаційний потенціал деліберативної демократії в полікультурному суспільстві* [Дис. канд. філософських наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна]. [batrakina_dis.pdf](#) (karazin.ua).

об'єктивна необхідність, зумовлена поступовим ускладненням суспільних відносин і потребою забезпечити ефективне демократичне врядування у сучасній державі. Очевидно, що цілком доцільним у цьому контексті є використання терміну «учасницька» або «партисипативна демократія» (інакше: демократія співучасті, партисипаторна демократія)².

«Партисипативна демократія» (*Participatory Democracy*) передбачає процес залучення широкого кола учасників до формування та функціонування відповідних політичних систем³. Партисипативна демократія – це, передусім, соціальний феномен, в основі якого лежить антропологічна здатність людини до логічного мислення через сприйняття інформації, її аналізу⁴.

Концепція учасницької демократії передбачає широкий підхід до безпосередніх форм реалізації народного суверенітету. Зокрема, він може бути реалізований за допомогою референдуму, виборів, відкликання обраних представників, зборів, правотворчої ініціативи, звернень громадян, мітингів, демонстрацій, походів, пікетувань тощо. Партисипативна демократія завжди передбачає висловлення громадянами своїх поглядів та думок із певного питання, що здатні впливати на політику держави та ґрунтуються на рівні їхньої освіченості та правової культури.

Як бачимо, є певна незрозумілість, як співвідносяться пряма і партисипативна демократія. Часто йдеться про одні й ті самі форми. Певною мірою, можна сказати, що партисипативна демократія ширша за пряму, адже містить й інші опції висловлення громадської думки.

Практично одночасно з розвитком ідеї партисипаторної демократії наукового оформлення набула концепція деліберативної демократії, і остання містить більш конкретні відмінні риси. Деліберативну демократію узагальнено можна охарактеризувати, як «демократію обговорення», яка на відміну від партисипаторної не передбачає прямого впливу на прийняття рішень, але забезпечує широке і постійне залучення громадян та їх асоціацій до обговорення проблем суспільно-політичного життя (за ініціативою як самих громадян, так і державних інституцій).⁵ Напевно, найвидатнішим проявом такої демократії є впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»⁶. Громадські ради, консультації з громадськістю, громадські обговорення проєктів законів, опитування громадян на порталах

---

² Богів Я. (2019) Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*, 22, 205-213, С. 207.

³ Берданава О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Колтун В. С., Куйбіда В. С. & Ткачук А. Ф. (2017) *Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі.*, С. 6.

⁴ Нікітенко Л. (2022) Сутнісні характеристики партисипативної демократії як соціально-правового феномену. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 3, 14-18, С. 16.

⁵ Андрійчук Т. (2019) Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя*, 1, 45-51, С.47.

⁶ Розпорядження Кабінету міністрів України «Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2023-2025 роках» від 17 листопада 2023 р. № 1049-р. *Офіційний вісник України*, 105, 6279.

Дія також є прикладами такої участі. Але все ж відкритим залишається питання їхньої ефективності. Це ілюзія діалогу із владою чи реальні механізми впливу?

На адресу деліберативної демократії можна почути таку трактовку як «модель «удосконалення» класичної на цей час представницької демократії». Розвиток досліджень деліберативної демократії дозволяє стверджувати, що комунікація, як наріжний камінь цієї концептуальної моделі, має значний легітимаційний потенціал та вплив на якість рішень, завдяки аргументованому обміну думками, переходу від індивідуальних до спільних (колективних) позицій та інтересів⁷.

У багатьох країнах представницька демократія «збагачується» тими чи іншими деліберативними практиками, поширюючи громадське залучення на міжвиборчі періоди. Концепція деліберативної демократії, в основі якої лежить комунікація та рефлексія, стала результатом пошуку відповіді на запитання, як «врятувати» демократію у сучасному світі та віднайти способи більш системного залучення до прийняття рішень громадян, а не лише їх обраних представників⁸.

Водночас сучасний досвід застосування інструментів партисипаторної та деліберативної демократії (дорадчі органи, онлайн обговорення та ін.) засвідчив, що, будучи засобами врахування інтересів громадян, ці інструменти у політичному дискурсі можуть відігравати й негативну роль – ускладнювати прийняття рішень, дестабілізувати внутрішню і зовнішню політику. Багато в чому це спричинено принципом переваги голосу більш активних громадян, які водночас можуть активізуватися на противагу державним інтересам. Використання референдумів надає змогу «ображеним» громадянам висловити протест уряду, інші ж категорії населення не мають стимулів брати участь у волевиявленнях, у результаті чого і програють⁹.

Дійсно, існує вкрай важлива сучасна тенденція, яку позначають як «балканізація думок» (*the balkanization of opinion*). Йдеться про те, що сучасні держави дедалі частіше в політичному плані перетворюються на «сукупність однорідних анклавів, представники яких схильні спілкуватися і обговорювати політичні питання лише з тими, хто з ними згоден. Це зумовлює те, що, обмін раціональними аргументами може мати своїм наслідком не тільки згоду, досягнення раціонального консенсусу, а й радикалізацію і мобілізацію тих, хто підтримує один з відмінних аргументів. Отже, ненавмисні наслідки обговорення (тобто зростання екстремістських настроїв), в будь-якому випадку справляють негативний вплив на публічну

---

⁷ Андрійчук Т. (2020) Деліберативна демократія: сучасні нормативні підходи та особливості практичного втілення. *Політикус*, 2, 31-36, С. 32.

⁸ Андрійчук Т. (2020) Деліберативна демократія: сучасні нормативні підходи та особливості практичного втілення. *Політикус*, 2, 31-36, С. 34.

⁹ Андрійчук Т. (2019) Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя*, 1, 45-51, с. 47.

сферу¹⁰. Такі прояви ми спостерігали під час розробки проекту Закону про громадянське здоров'я в частині обов'язкових щеплень, під час громадського обговорення медичної реформи щодо самоврядування тощо.

Другий проблемний момент, в процесі обговорення деяких питань досить часто спрацьовує так званий феномен NIMBY (Not In My Backyard – «не на моєму задньому дворі»): громадяни вимагають змін (наприклад, будівництва вітроенергетичних установок для виробництва екологічно чистої електроенергії), однак вони не хочуть, щоб ці зміни відбувалися у безпосередній близькості до них¹¹.

Таким чином, практична реалізація моделі дорадчої демократії викликає багато питань. Це дозволяє деяким авторам ставити під сумнів доречність виокремлення даної моделі. Приміром, М. Палас пише: «Ми схилиємося до думки, що дорадча демократія не є окремою моделлю демократії, а становить лише механізм з'ясування та легітимізації публічних рішень. У цьому аспекті вона корисна лише у контексті становлення демократичних структур»¹².

У якості висновку треба визнати, що незважаючи на наявність в конституціях багатьох держав твердження, що влада належить виключно народу, потрібна не лише юридична декларація цього факту, а і забезпечення його ефективної реалізації в політичному дискурсі. І саме деліберативна практика обговорення є тим механізмом, який дає змогу народному суверенітету реалізуватися, забезпечивши громадян процедурами раціонального формування політичної волі, проте вона стикається з різними перешкодами і потребує у першу чергу підвищення рівня правосвідомості і правової обізнаності громадян.

---

¹⁰ Кірюхін Д. (2020) Теорія деліберативної демократії та "факт незгоди". *Філософська думка*, 5, 73-86, С. 78.

¹¹ Волошенюк О. (2021) Дорадча демократія: модернізація чи криза народовладдя? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 66, 36-41, С. 38.

¹² Палас М. (2009) Транснаціональна модель демократії та її вплив на процеси глобального врядування в умовах сучасного світу. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*, 21, 145-150, С. 150.